
O terminološkem slovarju in računalniški podpori – ob izdelavi botaničnega terminološkega slovarja

Maja Košmrlj-Levačič

IZVLEČEK: Namen pričujočega prispevka je opozoriti na nekatere značilnosti terminološkega slovarja in njegove izdelave ter prikazati prizadevanja, da bi prišli do računalniškega orodja, s katerim bi bilo mogoče v Sekciji za terminološke slovarje Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU celovito podpreti vse faze pri nastajanju slovarja. Pri tem je bilo potrebno upoštevati dejanske materialne in personalne možnosti in omejitve. Problematiko bomo predstavili tako, kot jo vidi sestavljavec slovarja.

ABSTRACT: The purpose of this article is to draw attention to some typical features of terminological dictionaries and their compilation. Described are the efforts to obtain computer software which would enable comprehensive support for all the stages of dictionary-making in the Terminological section of the Fran Ramovš Institute of Slovenian Language SRC SASA. Actual limitations of means and abilities of personnel had to be taken into account. Here the issues are presented as seen by one of the dictionary compilers.

Vzporedno s pripravljalnimi deli za botanični slovar je potekala tudi izdelava uporabniškega programa. V prvi fazi je bilo načrtovano, da naj bi omogočal ustvarjanje gradivne zbirke in tiskanje kartotečnih listkov, v drugi fazi narejen program pa obdelavo terminov in izdelavo slovarja.¹

1 Terminološki slovar

Nastajanje terminološkega slovarja lahko razdelimo v naslednje faze: opredelitev slovarja, zbiranje gradiva, izbor in določitev izrazja, obdelava terminov in sestava slovarja ter priprava besedila za tisk. Navedene faze si lahko sledijo ali pa potekajo sočasno.

¹ To nalogo sem prevzela v aprilu 1998. Delo je na začetku prve faze zastavil Igor Erjavc. Program v prvi fazi je nato dodelal in dokončal Tomaž Seliškar, tako da smo ga začeli uporabljati v začetku maja 1999, v avgustu 1999 pa je bil narejen tudi program za izdelavo slovarja.

Opredelitev slovarja

Od odločitve sestavljalcev² glede vrste slovarja, njegovega tematskega in časovnega obsega in tega, komu bo namenjen, je odvisno vse nadaljnje delo. Tematsko zajema terminološki slovar izrazje določene stroke v dogovorjenem obsegu, ob njem pa tudi izrazje mejnih strok. Ker se z razvojem stroke spreminja tudi njeno izrazje, je treba določiti obdobje, ki bo zajeto v slovarju, in se odločiti, če in v kolikšni meri bo zajeto tudi drugo, predvsem žargonsko izrazje – praviloma ima namreč terminološki slovar ob predstavitveni in pojasnjevalni vlogi vedno tudi normativno funkcijo. Sprejeti je potrebno načela za izdelavo, ki pa se razlikujejo od načel, veljavnih za splošni slovar knjižnega jezika.

Na razliko med terminološkim/terminografskim in leksikografskim pristopom nas opozarja naslednja praktična izkušnja. Pri opredeljevanju pravnozgodovinskega slovarja se je bilo potrebno pri dogovarjanju s strokovnjaki Pravne fakultete Univerze v Ljubljani³ odločiti med sodobnim terminološkim pravnozgodovinskim slovarjem in slovarjem slovenskega pravnozgodovinskega izrazja, izpričanega v zgodovinskih virih.⁴ V prvem primeru gre za slovar, ki naj bi kar najbolj celovito predstavil pojmovni sistem prava do konca fevdalizma, veljavnega za ozemlje, ki se bolj ali manj ujema z ozemljem današnje Slovenije. To pomeni, da naj bi sestavljavci izhajali iz terminološkega poimenovalnega sistema, ki ga uporablja današnja stroka, vendar bi pri tem upoštevali in na ustrezen način prikazali tudi izpričano slovensko funkcionalno izrazje iz obravnavanega obdobja. V drugem primeru pa gre za historično leksikografsko obdelavo v slovenskih zgodovinskih virih izpričanega izrazja, ki se nanaša na pravni sistem omenjenega obdobja. Poenostavljeno bi lahko rekli, da gremo v prvem primeru od pojma k terminu (poimenovanju zanj), v drugem pa nasprotno od termina (leksema) k pojmu in njegovemu pomenu.

Zbiranje gradiva

Tako kot za splošni slovar je tudi za izdelavo terminološkega slovarja potrebno primerno obsežno gradivo. V ta namen je treba med znanstvenimi in strokovnimi razpravami, monografijami in periodiko, šolskimi učbeniki, priročniki ter poljudnostrokovnim tiskom narediti izbor naslovov, ki bodo najboljše zaobjeli in izpričevali terminologijo izbrane stroke. Primernejša so domača izvorna dela. S prevodno znanstveno/strokovno literaturo se namreč praviloma vpeljujejo tuje teorije

² Ker lahko rečemo, da je terminološki slovar s terminografskimi sredstvi predstavljen pojmovni sistem določene stroke, je razumljivo, da morajo pri njegovem nastajanju sodelovati strokovnjaki izbranega področja in leksikografi. Glede na to, da je med terminološko in splošnoslovaropisno prakso toliko razlik, bi bilo umestno razlikovanje tudi na poimenovalni ravni: leksikografija, leksikografski, leksikograf : terminografija, terminografski, terminograf.

³ V komisiji sodelujejo: mag. Marko Kambič, dr. Janez Kranjc, dr. Vladimir Simič, mag. Katja Škrubej; sodelujemo tudi člani Sekcije Inštituta: Silvo Torkar, Marjeta Humar in podpisana.

⁴ Sama se zavzemam za sodobni terminološki pravnozgodovinski slovar. (Razvidno iz internega predloga načel za izdelavo pravnozgodovinskega slovarja, ki sem ga pripravila v marcu 1998.)

in izkušnje, ki se lahko razlikujejo od domačih. Tako se je npr. pri sistematiziranju živih bitij v stroki na Slovenskem uveljavil sistem štirih kraljestev, tj. kraljestvo ceplivk, gliv, rastlin in živali, drugod po svetu pa družijo enocelične glive, rastline in živali še v dodatno kraljestvo, se pravi, v kraljestvo enoceličarjev – sistem petih kraljestev.⁵

Čeprav so prevedena dela vir znanja in izrazja za posamezna področja, ki jih v našem prostoru iz takih ali drugačnih vzrokov (še) nismo razvili, prihajajo z njimi v naš kulturni prostor tudi novi termini, ki so pogostokrat vzrok za kopičenje motečih sopomenk. Tako sta v poljudnostrokovnem priročniku Sadje avtorja D. G. Hessayona (1996) prevajalca J. Maček in G. Maček sad rastline *Opuntia ficus-indica* (sledječ izvirniku) poimenovala kot **kaktusova smokva**, **kaktusov plod**, **indijska smokva**, čeprav se za rastlino in njen plod najpogosteje uporablja izraz **opuncija**, pa tudi **indijska smokva/figa**.⁶ Glede na njen ameriški izvor bi jo bilo sicer ustrezneje poimenovati **indijanska smokva**.⁷

Izbor med literaturo je potrebno narediti tudi zato, da se lahko opravi delo v racionalno zastavljenem roku. Izkušnje namreč kažejo, da se z odločitvijo za metodo kar se da izčrpnega zbiranja gradiva ta faza dela toliko podaljša, da lahko privede do zastoja in celo prenehanja projekta.⁸ Prezrto bo govorno gradivo, ker za njegovo sistematično zbiranje nimamo ustreznih možnosti niti izkušenj.

Izbor in določitev izrazja

Načelno naj bi terminološki slovar čimbolj celovito in enakomerno predstavljal terminologijo izbrane stroke. Čeprav smo izrazje, ki bo prikazano v nastajajočem slovarju, v grobem določili že s tem, kako smo slovar opredelili in za katere vire smo se pri tem odločili, si je potrebno pri izbiranju in določanju terminov prizadevati poiskati dodatne kriterije, ki naj bi ta izbor olajšali in kolikor mogoče poenotili. Pri tem je manj primeren kriterij pogostnosti, saj število ponovitev posameznega termina v viru/-ih ne prispeva k sistemskosti izbora, je pa v oporo pri določanju prednostnih sopomenk. Pač pa je smiselno upoštevati značilno lastnost strokovnega jezika, tj. sistemskost in hierarhiziranost terminov. Vseh pojmov in v stroki rabljenih terminov ni mogoče zajeti, zato se je treba odločati zlasti za bistvene. Praktično to pomeni, da naj se skoraj brez izjeme upoštevajo termini, ki se v besedilih pojavljajo med naslovi ali v podnaslovih, saj se ti v pojmovni hierarhiji stroke praviloma uvrščajo med pomenke višjega reda in hkrati nazorno opozarjajo na tematsko razčlenitev obravnavane snovi in nanjo vezanih terminov.

Iz hierarhizirane povezanosti pojmov izhajajo tudi medsebojni odnosi med termini, ki se povezujejo v smeri nad-/podrednosti in prirednosti. Tip, po katerem se pomenke enolično povezujejo v navpični smeri, je v terminologiji bolj izjemen. Zgled zanj je v biologiji (in hkrati v botaniki in zoologiji) tematsko izolirana skupina sistematskih/taksonomskih kategorij, ki jo v smeri od najvišje navzdol sestavlja-

⁵ Prim.: A. Podobnik, 1995: Raznolikost živih bitij 1, DZS, Lj., str. 9–11.

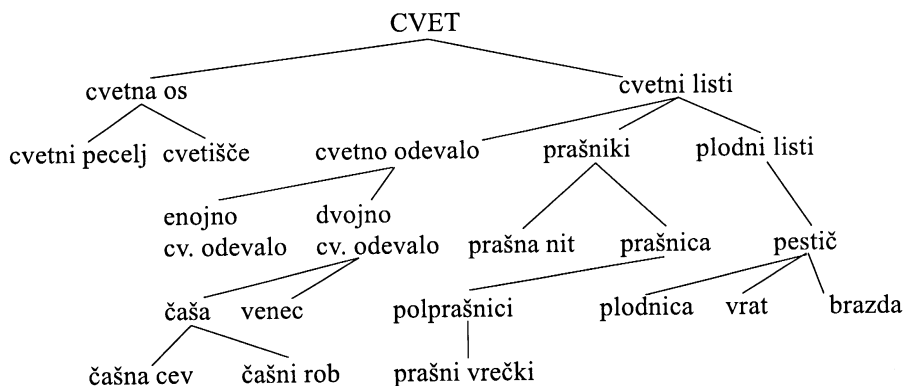
⁶ Prim.: F. Adamič, 1995: Sadjarstvo, in druge vire.

⁷ Prim.: M. Krese Baskar, 1992: Eksotični sadeži. Spoznajmo jih, str. 65.

⁸ Prim. izkušnjo sestavljavcev gozdarskega slovarja.

jo naslednje osnovne stopnje: kraljestvo > deblo > razred > red > družina > rod > vrsta.⁹

Najpogosteje pa se pojmi znotraj pojmovnega sistema povezujejo v različno razvejane trirazsežne mrežaste podsisteme, zato je za termine značilna (obrnjena) drevesasta zgradba medsebojnih povezav. Naj ponazorimo tovrstne povezave z eno od (nepopolnih) shem za cvet:

Čeprav sicer obstaja absolutna nad-/podpomenskost, ki jo določa lega pojma znotraj sistema – nadpomenska najvišjega reda je v prej navedenem nizu kraljestvo, in je za vrsto neposredna nadpomenska rod – pa je za terminološki slovar značilna relativna nad-/podpomenskost, ki jo določa vsakokratni termin iztočnica, ki postane osnovna, izhodiščna stopnja za vrednotenje teh razmerij. Pri tem ne smemo spregledati tudi vzporedne podpomenskosti, ki jo izkazujejo podpomenske istega reda v odnosu do skupne nadpomenske. Npr. (plodnica + vrat + brazda) < pestič. Glede na to, da označujejo plodnica, vrat in brazda dele nadpomenske pestič, bi jih lahko poimenovali delne ali partitivne podpomenske oz. vzporedne pomenke delnega niza. Cvetno odevalo pa združuje podpomenke s pomenom ‘vrste (ne kot taksonomska kategorija) glede na število vsebovanih cvetnih vencev’, tj. cvetno odevalo > (enojno cvetno odevalo : dvojno cvetno odevalo), se pravi, da ne gre za vporedno podpomenskost, pač pa za raznopomenskost.¹⁰

Pri uvrščanju terminov v slovar je torej koristno, če izhajamo iz pojmovne strukturiranosti, in da pri tem sistematično zajamemo posamezne nadpomenske in pripadajoče podpomenske, tako vzporedne podpomenske kot raznopomenke, v izbranem tematskem obsegu.

Na izbor terminov (v botaničnem slovarju) razumljivo vpliva tudi odločitev o tem, katera podpodročja znotraj botanike ter izven nje bodo v slovarju zajeta (izkazujejo jih področni kvalifikatorji). Npr. algologija, bakteriologija, briologija, anatomija, citologija, histologija, fiziologija, paleobotanika, palinologija, agrono-

⁹ Po potrebi ta hierarhični niz dopolnjujejo še vmesne stopnje, npr. poddeblo, podrazred, nadred, podred, poddružina, podvrsta.

¹⁰ Prim.: A. Vidovič Muha, 1997.

mija, biotehnologija, gozdarstvo, geologija, pedologija itd. Seveda je potrebno natančneje opredeliti tematski obseg po posameznih področjih in pojmovnih skupinah. Tako smo se odločili,¹¹ da bomo v botaničnem slovarju upoštevali ob višjih rastlinah tudi nižje rastline, mahove, lišaje, alge, mikrobe in viruse, s katerimi se srečujemo v Sloveniji, pa tudi rastline, znane od drugod. Zaradi velikega števila znanih rastlinskih vrst¹² in ostalih taksonomskih kategorij bomo najverjetneje dokaj sistematično upoštevali predvsem imena rastlinskih debel.

Izbor terminov po kriteriju besedne družine je za terminološki slovar manj sprejemljiv, ker se ravna po izrazni ravni, ki se vedno ne ujema s pojmovno oz. gre le za delno ujemanje. Tako se v splošnem slovarju razumljivo prikažejo vzporedne podpomenke, kot so npr. posamezne vrste iz družine vrb, različno: bela vrba, krhka vrba, vrba žalujka kot podpomenke v slovarskem članku vrba, njihove taksonomske vzporednice beka, iva in rakita pa so prikazane vsaka zase v lastnem članku.¹³ Načelno naj bi bila v terminološkem slovarju vsaka pojmovna enota prikazana enakovredno, ne glede na lego v pojmovnem sistemu in ne glede na njeno izrazno podobo. Zato je po tem načelu neustrezno gnezdenje podpomenk, ki se mu marsikateri terminološki slovar ni (želel) izognil/(-iti).¹⁴

V terminološki slovar naj bi torej sistematično uvrstili termine, s katerimi poimenujemo člene pojmovnega sistema, ki so s stališča stroke pomembni; z drugimi besedami to pomeni, da se upoštevajo le terminologizirani leksemi, praviloma občna imena, lastna le izjemoma, nadalje da ima prednost pred glagolsko obliko njena posamestajena različica (glagolnik), moška oblika pred žensko (feminativi), navajajo se določni pridevniki, nedoločni in svojilni le, če gre za sprevržene vrstne ipd.

Obdelava terminov in sestava slovarja

Terminološki slovar vsebuje različne prvine, ki jih lahko združimo v naslednje sklope: iztočnica, slovnični podatki, pojasnjevalne prvine, razmerno izrazje ter simbolne, metajezikovne ali nejezikovne prvine.

Iztočnica. Kot smo že omenili, opisuje terminološki slovar pojmovni sistem stroke, zato je razumljivo, da v njem praviloma prevladujejo eno- ali večbesedne samostalniške iztočnice, pridevniške, glagolske ali prislovne so navadno redkejšje. Ker se torej upoštevajo le za posamezno stroko značilni termini (terminologizirani leksemi), ne pa tudi polstrokovno ali splošno izrazje, ki se sicer rabi v jeziku posamezne stroke, le izjemoma zasledimo med iztočnicami zaimke, veznike, števnike ipd., saj se le redki leksemi teh besednih vrst terminologizirajo.

¹¹ V komisiji sodelujemo: dr. Franc Batič, dr. Aleksa Cimerman, dr. Nada Gogala, akad. dr. Jože Maček, dr. Andrej Martinčič, mag. Andrej Seliškar, akad. dr. Alojz Šercelj, mag. Bojan Turk, dr. Daniel Vrhovšek, dr. Tone Wraber in podpisana.

¹² Samo v Sloveniji je znano 2979 avtohtonih in naturaliziranih vrst, skupaj z zanesenimi (rastlinami iz drugih delov sveta) in izumrlimi pa je v Mali flori Slovenije (Ključ za določanje praprotnic in semenk, 1999, str. 4) evidentirano 3266 vrst.

¹³ Prim. prikaze v SSKJ.

¹⁴ Prim.: Poskusni snopič Glasbenega terminološkega slovarja, 1983; Meteorološki terminološki slovar, 1990; Pravni terminološki slovar, 1991 – Gradivo, 1999. Gnezdenja ne najdemo v Gumarskem slovarju (1995) in Papirniškem terminološkem slovarju (1996).

Slovnčni podatki. Iztočnica mora biti tudi v terminološkem slovarju predstavljena z ustreznimi slovnčnimi podatki, saj se termini od splošnega besedja knjižnega jezika razlikujejo le po posebni funkciji ter nekaterih izraznih značilnostih, in se kot to, uporabljajo v pisni in govorni različici. Med te podatke spadajo pojasnila o naglasu, značilni neizhodiščni obliki, besedni vrsti, po potrebi o izgovoru in o v stroki uveljavljeni pisni različici (ki se seveda ujema s knjižno normo).

Pojasnjevalne prvine. Te so najpomembnejša sestavina terminološkega slovarja. Gre za področne kvalifikatorje,¹⁵ pomenska kvalifikatorska pojasnila,¹⁶ razlage in morebitne zglede. Termini morajo biti v slovarju pojasnjeni s polnopomensko razlago; izjema so le podrejeni sopomenski izrazi, ki so posredno razloženi z navedbo prednostne sopomenke. Posredne razlage tipa: *nanašajoč se na...*, *ženska oblika od...*, *pridevnik od...*, *glagolnik od...* ipd. so za terminološki slovar neprimerne, saj ne opredeljujejo natančno določene predmetnosti izbrane stroke. Kot smo že omenili, ni glavna naloga terminološkega slovarja izkazovati v stroki rabljeni jezikovni sistem, pač pa prikazati temeljne sestavine in značilnosti pojmovnega sistema posamezne stroke ali področja, seveda z uveljavljenimi jezikovnimi sredstvi. Zato v slovarju ni utemeljeno prikazovanje neterminologiziranih leksemov v obliki samostojnih slovarskih enot, kot jih najdemo npr. tudi v Poskusnem snopiču Bibliotekarskega terminološkega slovarja: besedilen nanašajoč se na besedilo, knjižničarski nanašajoč se na knjižničarstvo, avtorica ženska oblika od avtor – nejasno ali se nanaša na avtorja osebo ali na avtorja korporacijo ali na oba pomena, ureditev razvrstitev česa po določenem sistemu, načelu ipd.

Pojmi se pojasnjujejo s stališča stroke, za katero se izdeluje slovar, in ne stroke prvotne rabe termina, na katero opozarja v slovarju navedeni področni kvalifikator. Pri izbiranju uvrščevalne nadpomenke v razlagi je potrebno smotno izhajati iz mesta termina v sistemu in njegovih razmerij do sorodnih terminov. Uvrščevalna nadpomenka je bodisi neposredna nadpomenka ali nadpomenka višjega reda. Če se neposredna nadpomenka na izrazni ravni ujema s samostalniškim jedrom razlagane večbesedne podpomenke, se pogostokrat navede v razlagi kot uvrščevalna nadpomenka (enoletna rastlina *rastlina*, *ki...*). Nadalje velja, da morajo biti razlage členov vzporednih podpomenskih nizov in nizov raznopomenk medsebojno usklajene tako glede uvrščevalne nadpomenke, kot tudi glede navajanih pomenskih sestavin.

Glede na povedano je razumljivo, da redakcija za terminološki slovar ne poteka po abecednem redu iztočnic, pač pa po tematskih poljih. Zato je pri pripravi gradiva koristno opremljati termine istega polja z ustreznimi ključi, npr. anatropna semenska zasnova cvet, anemofilija cvet, opraševanje, anemohorija cvet, razširjanje, inekvalna delitev rast, razmnoževanje, dvodomne rastline.

Razmerno izrazje. Na pomenski ravni se lahko med termini vzpostavijo različna razmerja. Ne glede na to, da **sopomenke** v strokovnem jeziku niso zažele-

¹⁵ Prim. navedbo nekaterih strokovnih področij oz. znanstvenih panog, ki jih bo obsegal slovar (točka Izbira in določitev izrazja).

¹⁶ Ta bodo tematsko zoževala pomensko polje razlaganega termina, npr. cvet pri kritosemenkah, in opredeljevale zunajjezikovne okoliščine.

ne, so tudi te precej pogoste. Razlogov je več: najpogosteje gre za razmerje med domačimi in prevzetimi termini (prašna nit : filament) oz. za preimenovanja že poimenovanega, do katerih prihaja zaradi prizadevanj posameznikov ali skupin, da bi našli poimenovanje, ki ga motivira ustreznejša pomenska sestavina ali primernejša izrazna oblika (cvetnice : semenovke : semenke). Do sprememb v poimenovalnem sistemu pa prihaja tudi zaradi novih spoznanj, pri čemer dotlej veljavni termin nadomesti drug izraz: laktaza *staro ime* za *beta galaktozidazo*, tj. *encim*, ki *razkraja galaktozide*.¹⁷ Ker prinaša zadnji tip preimenovanj praviloma tudi delne spremembe na ravni pomenskih sestavin, jih ne moremo šteti za popolne sopomenke.

Med termini najdemo tudi dvojice **protipomenk**, ki ju povezuje samo določeno število enakih pomenskih sestavin, v delu teh sestavin pa sta si nasprotni. Nasprotja se izražajo bodisi na pomenski ali na izrazni ravni (*moški cvet* : *ženski cvet*, *spolno razmnoževanje* : *nespolno razmnoževanje*). Med razmerno izrazje na medjezikovni ravni uvrščamo tudi drugojezične **ustreznike**, ki so koristna sestavina terminološkega slovarja, saj uporabniku olajšajo razumevanje strokovne literature v tujem jeziku in mu pomagajo pri izražanju v drugem jeziku. Za mednarodno strokovno sporazumevanje botanikov je značilno, da so izpeljali na latinščini temelječ poimenovalni sistem, katerega izrazje je tako rekoč obvezna sestavina botaničnega slovarja (*javor* : *Acer*, *cvet* : *flos*).

Naloga sestavljalcev je torej, da to izrazje v dogovorjenem obsegu v slovarju zajamejo in ustrezno ter pregledno ovrednotijo.

Simbolne, metajezikovne ali nejezikovne prvine. Med želenimi lastnostmi terminov je tudi načelo poimenovalne natančnosti, zaradi česar postane marsikateri termin dolg in zato okoren ter nefunkcionalen: mišji virus tumorja mlečne žleze, sindrom pridobljene imunske pomanjklivosti, de(z)oksiribonukleaza, anhidrid žveplove kisline,¹⁸ kvadratni koren. Zato se v besedilu krajšajo na več načinov: bodisi se pri nadaljnjih navedbah navaja le del termina (*virus*), polno obliko lahko nadomesti krajšava, npr. kratica AIDS oz. meta-/nejezikovna prvina, npr. formula SO_3 , znak $\sqrt{\quad}$ ali skica, shema ipd., ki lahko dopolnijo besedilo.¹⁹ Zato je koristno, če v terminološkem slovarju upoštevamo tudi tovrstne lekseme in prvine, ki na pregleden način ponazarjajo njihove polne terminološke vzporednice. To velja zlasti za krajšave in simbole, ki so se v stroki uveljavili, ne glede na izvorni jezik. Po načelih mednarodnih kodeksov je sicer priporočeno, da naj bi avtorji tudi v domačih besedilih raje uporabljali mednarodno poenotene oblike krajšav in simbolov, da bi se tako izognili morebitnim nejasnostim (DNK – deoksiribonukleinska kislina : DNA – angl. deoxyribonucleic acid).²⁰ Pri predstavitvi obravnavanih prvin v slovarju sta dve možnosti, lahko jih uvrstimo med iztočnice in opremimo s slovničnimi pojasnili,

¹⁷ Prim.: Mikrobiološki slovar, 1994.

¹⁸ Vsi primeri so iz Mikrobiološkega slovarja.

¹⁹ Prim. posamezne oznake, ki v nekaterih slovarjih, enciklopedijah nadomeščajo področne kvalifikatorje, npr. v: D. Debenjak, idr.: Nemško-slovenski in Slovensko-nemški slovar.

²⁰ To načelo velja npr. tudi v kemiji (kisik – O), fiziki (čas – t), matematiki (polmer – r), medicini (sindrom pridobljene imunske pomanjklivosti – AIDS).

razlago pa nadomestimo z razvezano obliko v slovenskem jeziku. Ker bomo v botaničnem slovarju predvidoma navajali tudi tujejezične ustreznike, bi seveda ob prednostni iztočnici navedli tudi izvorno razvezavo. Druga možnost pa je, da bi jih ustrezno obdelali, zbrali v poseben seznam, ki bi ga dodali osrednjemu delu slovarja.

Ker lahko pogostokrat formula, shema ali slika pojasni določen pojem oz. termin na bolj jasen, pregleden in razumljiv način kot razlaga, so lahko te nejezikovne prvine dobrodošlo dopolnilo k razlagam, nikakor pa ne morejo biti nadomestilo zanje.

Priprava za tisk

To je zadnja faza slovarskega dela, za katero je značilno končno oblikovanje besedila, pri katerem se posamezne slovarske prvine po določenih kriterijih uskladijo, besedilo pa dobi dokončno obliko.

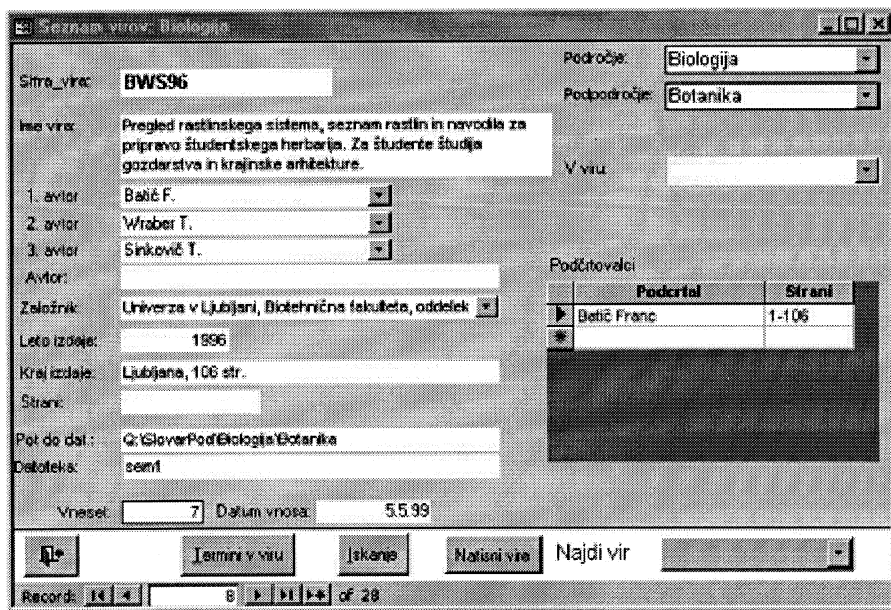
2 Računalniška podpora

Računalniški program, ki bi celovito podpiral priprave in izdelavo terminološkega slovarja, je bil načrtovan za evidentiranje virov, ustvarjanje gradivne zbirke, za tiskanje kartotečnih listkov in geslovniških izpisov (prva faza), za obdelavo terminov, izdelavo slovarskih člankov, njihovo abecedno razvrstitev v slovarju in za končni pregled pred natisom. Doslej smo za botanični slovar izpisali 767 terminov iz 9 enot, skupaj z drugimi viri (ne le botaničnimi) pa 1527 terminov. Preizkušati pa smo začeli tudi del programa za redakcijo terminov in dokončno izdelavo slovarskega besedila.

Evidentiranje virov

Izhodišče za računalniško podporo terminografskega dela je evidentiranje virov, iz katerih se bodo zbirali termini. Pri popisu vira se upošteva področje in podpodročje, na katero spada, ter vsi bibliografsko pomembni podatki: ime avtorja/-ev, naslov dela, podatki o založbi, izdajatelju, letnica, kraj izida, število strani, pri prevedenih delih tudi ime prevajalca. Če gre za delo, ki je vključeno v kako drugo publikacijo, se upoštevajo še podatki o skupni publikaciji, se pravi reviji, časopisu ipd. Vse podatke družijo šifra, ki je navadno sestavljena iz prvih dveh črk priimka in prve črke imena ter zadnjih dveh (po potrebi treh) števk letnice, ko je bilo delo objavljeno. Če smo izbrali dve deli istega avtorja, označeni z isto letnico izida, se doda šifri razlikovalni znak a, b itd. (ŠEA65a = Šercelj, A., 1965: Staropleistocenska flora iz Bukovice pri Ilirski Bistrici...). Pri več avtorjih se praviloma upoštevajo le prve črke priimkov (BWS96 = Batič, F., T. Wraber in T. Sinkovič, 1996: Pregled rastlinskega sistema, seznam rastlin in navodilo za pripravo študentskega herbarija...). Šifre virov se razumljivo ne smejo ponoviti, saj se sicer računalniški zapisi ne bi razlikovali. Sistematično bomo izpisovali tudi termine, ki so jih različni avtorji in novinarji uporabili v prispevkih, objavljenih v prilogi Znanost časopisa Delo. Ker se ti članki funkcijskozvrstno in po naslovniku razlikujejo od drugih virov, jih v zbirki zaznamujemo tako, da na začetek šifre pripišemo opozorilno okrajšavo Zn

(Zn15/99KuB = Kump, B.,1999: Vrednotenje genetske variabilnosti in citogenetska analiza vrst iz rodu *Fagopyrum*, Znanost, šte. 15, Delo...). Po tej metodi bodo evidentirani vsi izbrani viri ne glede na število izpisanih terminov, kar pomeni, če bomo v kakem viru podčrtali le nekaj terminov, bodo ti dokumentirani na enak način. Za naše delo sta pomembna tudi podatka o tem, kdo je posamezno delo podčrtal in kdo je bil vnašalec, zato upoštevamo tudi ta.

Okno s podatki o evidentiranem viru.

Ustvarjanje gradivne zbirke

Ker so za strokovna besedila razen terminov značilni poltermini – termine pa lahko nadomestijo tudi terminološki opisi – je dobro, da vire podčrtajo strokovnjaki, sobesedilo ob podčrtanem terminu pa zamejimo člani Sekcije. Tako obdelano besedilo je pripravljeno za vnos v računalniško obliko. Žal je mogoče pridobiti v elektronski obliki le najnovejše vire, zato moramo termine s sobesedilom iz neelektronskih virov najprej prepisati in šele nato vnesti v dogovorjeni obliki v gradivno zbirko. Uporabniški program sicer omogoča vnos terminov s sobesedilom neposredno v programu Access Microsoftovega operacijskega sistema (MS), vendar je pri večjem številu podčrtanega gradiva iz posameznega vira smotrnejše, če naredimo najprej navadni zapis z urejevalnikom Word (MS). Uporabniški program namreč omogoča shranitev elektronskega vira v celoti, zato je smiselno, da so tudi ti delni zapisi iz strokovnih besedil dodani v obliki datoteke. Ta način nam omogoča, da narejeni izbor terminov iz posameznega vira kadar koli dopolnimo, hkrati pa bo to zametek bodoče bolj ali manj reprezentančne zbirke znanstvenih in strokovnih

besedil, primernih za različne elektronske obdelave, frekvenčne analize, lematiziranje, določanje vezljivosti posameznih terminov ipd.²¹

Besedilno datoteko, ki vsebuje vir, namenjen obdelavi, povežemo s šifro ustreznega bibliografsko popisanega dela, ter začnemo v njej označevati sobesedilo in podčrtane termine. V Accessu (MS), ki je namenjen obsežnim podatkovnim zbirkam, znotraj polja ne moremo izbirati med različnimi tiski, npr. krepkim, ležečim, niti ni mogoče podčrtavanje ali označevanje besed s posebnimi znaki, zato se izbrani termin vizualno (samodejno) označi z dvojnimi narekovajem spredaj in zadaj. Tako bodo označeni termini v sobesedilu tudi na odtisnjenih listkih.

Težava pri označevanju terminov, zlasti večbesednih, je, da na besedilni ravni veljata tudi zanje kriterija kohezije in koherence ter jih zato pri naslednjih pojavitvah v besedilu nadomešča bodisi le del izraznih sestavin (elipsa) ali besednovrstno različna referenčna prvina. Npr. *Cvet je kratek(!) poganjek (steblo) z različnimi listi, ki služijo nespolnemu razmnoževanju sporofita. Kot takšen je (cvet)²² homologen podobnim poganjkom praprotnic s sporofili.*²³ Eliptično obliko večbesednega termina najdemo pri posameznih členih sosledno navedenih podpomenk, katerih samostalniško jedro je izrazno enako skupni nadpomenki: *S postopnim ugrezanjem plodnice v cvetišče dobimo obraslo (plodnico) oz. podraslo plodnico...*²⁴ Podobno velja še za razmerne stavke tipa:²⁵ *Cvet (flos (lat.), anthos (gr.)) je lahko enospolen (-lni cvet) (le prašniki ali plodni listi v cvetu) ali dvospolen (-lni cvet) (obe vrsti listov v istem cvetu).*²⁶ V zadnjem primeru pomeni dodatno težavo omahovanje v rabi določne in nedoločne oblike pri zapisu levega pridevniškega prilastka. Zaradi tega bi lahko v zgornjem zgledu navedeni podpomenki ne šteli za termina. Ker pa je strokovnjak pridevnika podčrtal, in ker stoji za njima v oklepaju pojasnilo o njunih pomenskih sestavinah, je razumljivo, da gre za terminologizirana leksema. Pri dokumentiranju termina s takim nepopolnim ali neustreznim zapisom se nam zato zastavlja vprašanje o njegovi primernosti. Če polne oblike termina ni v besedilu oz. če prinaša izbrano terminovo sobesedilo druge koristne podatke – v omenjenem sobesedilu sta navedena lat. in gr. ustreznik in ob podpomenkah pomenske sestavine – takega zapisa ni mogoče preprosto prezreti.

Ko označimo izbrani termin, se odpre okno s polji, v katera se ta samodejno izpiše – večbesedni v polni obliki in posebej po posameznih izraznih sestavinah – seveda v enaki obliki, v kakršni je v besedilu: ... *medtem ko imajo cvetovi kritosemenk največkrat še liste cvetnega odevala, ki imajo zaščitno in ekološko funkcijo.*²⁷ Zapis popravimo v izhodiščno obliko termina in sestavin: *cvet kritosemenk* in *cvet,*

²¹ Doslej se je izkazalo, da je najustreznejši in najhitrejši način zbiranja terminov ta, ki smo ga izbrali v Sekciji. Prim.: Williams, G. C., 1998: Collocational Networks: Interlocking Patterns of Lexis in a Corpus of Plant Biology Research Articles. International Journal of Corpus Linguistics, Vo. 3, No. 1, J. Benjamins PC, Amsterdam/Philadelphia, str. 151–171.

²² Referenčno prvino in elipso v naslednjih zgledih nadomestila podpisana.

²³ Prim.: F. Batič, idr., 1996, str. 18.

²⁴ Prim.: isti vir, str. 19.

²⁵ Prim.: V. Gorjanc, 1999: Kohezivni vzorec matematičnih besedil, SRL 47/2, str. 139–195.

²⁶ Prim. vir pod opombo 24, str. 18.

²⁷ Prim. vir pod opombo 24, str. 19.

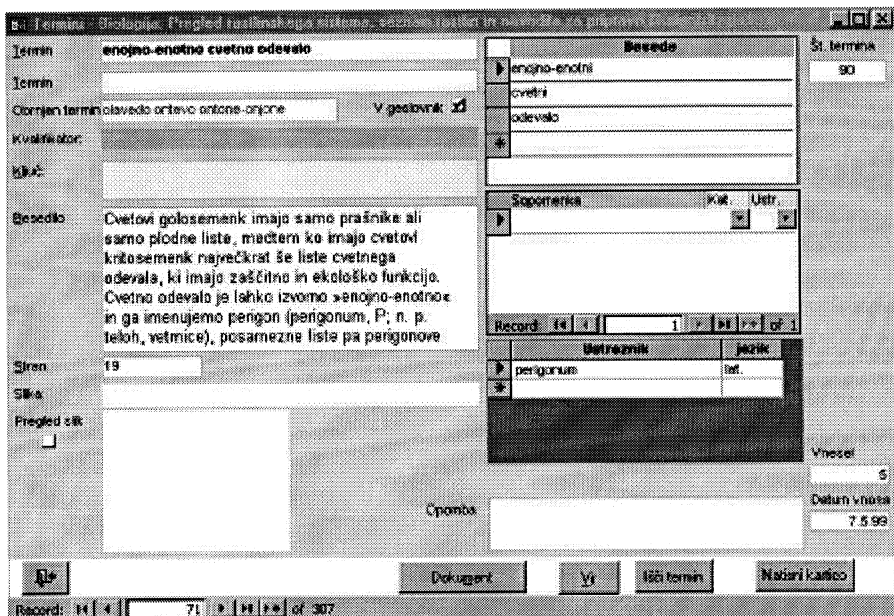
kritosemenke; list cvetnega odevala in list, cvetni, odevalo; ekološka funkcija in ekološki, funkcija. Pri določanju izhodiščne oblike ne smemo pozabiti, da je za nekatere termine značilna praviloma samo množinska raba. Za navajanje izhodiščnih oblik tudi pri izraznih sestavinah smo se odločili zato, da bomo lahko poljubno poiskali vse termine z izbrano sestavino ne glede na njeno mesto v terminu (jedro, prilastek) in ne glede na njeno izrazno različico (npr. pridevnik v različnem spolu). Resda omogočajo podobno iskanje tudi računalniški urejevalniki besedil oz. pregledovalniki podatkovnih zbirk, a so pri tem premalo natančni (npr. ob iskalnem pogoju listn* dobimo ob izhodiščni moški obliki listni in njenih neizhodiščnih oblikah še izhodiščno obliko listnati, v SSKJ pa še listnik in listnjak ter listnica), zato bi bil tak seznam brez predhodnega popraviljanja neuporaben.

S potrditvijo popravljenega zapisa se odpre okno, v katerem so v posamezna polja vpisani termin, njegova odzadnja oblika, celotno izbrano sobesedilo, oznaka področja in podpodročja, ter posamezne izrazne sestavine termina. Celotni okenski zapis je mogoče popraviti in ga dopolniti s prvinami, ki jih najdemo v sobesedilu, kot so: naglašena oblika (termina), pisna dvojnica, sopomenka, protipomenka, nadpomenka, podpomenka, raznopomenka, krajšava, tujejezični ustreznik. Npr. *Cvetno odevalo je lahko izvorno enojno-enotno in ga imenujemo perigon (perigonum, P; npr. teloh, vetrnice), posamezne liste pa perigonove ali tepalne liste (tépalum), lahko pa je diferencirano v čašo (calyx, K; listi čaše so sepalni listi (sépalum) in venec (corolla, C; listi venca so petalni listi (pétalum)).*²⁸ Vnesemo tudi številko strani citiranega sobesedila. Omenjene razmerne izraze je mogoče vpisati v ustrezna polja in jih opredeliti glede na vrsto in vrednost (sopomenka: enakovredna, prednostna, žargonska ipd., ustreznik z oznako jezika). Vsi razmerni izrazi, razen tujejezičnih ustreznikov, bodo v slovarju prikazani kot iztočnice, zato jih moramo vpisati tudi v lastna okna skupaj z vsemi ustreznimi spremljajočimi podatki. Ko izpišemo vse podčrtane termine iz posameznega vira in preverimo točnost zapisov, je gradivo pripravljeno za nadaljnje obdelave.

Izpisi

Uporabniški program je narejen tako, da omogoča systemske povezave med gradivnimi prvinami, kar pomeni, da je mogoče zbrane podatke urejati in izbirati po najrazličnejših kriterijih. Od naših potreb je odvisno, ali bomo odtisnili posamezen termin iz izbranega vira z vsemi vnesenimi podatki, ali pa natisnili podobne kartotečne listke, kot jih poznamo iz naše dosedanje leksikografske prakse, z vsemi termini iz določenega vira, termine iz vseh izpisanih del posameznega avtorja ali več poljubno izbranih avtorjev; odločimo se seveda lahko tudi za izpis terminov, ki spadajo na posamezno podpodročje, področje, ali pa izpišemo zbrano gradivo v celoti. Ker sloni uporabniški program na Microsoftovem operacijskem sistemu Windows, ki vključuje tudi program Excel (MS), je mogoče termine izpisati tudi v obliki preglednic s poljubno izbranimi podatki. Naredimo lahko izpis vseh virov po avtorjih, založniku, založbi, letnici ipd. Nadalje se lahko odločimo za izdelavo geslovnikov, npr. po abecedno urejenih izraznih sestavinah z vsemi pripadajočimi termini (rastlina: andromonoecična rastlina, dvodomna rastlina, enodomna rastlina,

²⁸ Prim. vir pod opombo 24, str. 19.

Okno s podatki o izpisanem terminu.

enoletna rastlina, ginodiecicna rastlina, kopenske rastline, lesnate rastline, materinska rastlina, matična rastlina, poligamna rastlina, triecična rastlina, višje rastline ipd.). Z vnašanjem so bile predvidene tudi odzadnje oblike, kar pomeni, da lahko kadar koli naredimo tudi odzadnji seznam poljubno izbranih terminov. Preglednice je mogoče oblikovati tudi v programu Word (MS).

S člani komisije za pripravo botaničnega slovarja smo se dogovorili, da bomo po končanem vnosu naredili izpis vseh terminov iz posameznega vira. Preglednici bomo dodali še polja za vpisovanje kvalifikatorjev, ključev in opomb. Izpolnil jo bo podčrtovalec posameznega vira. Preglednico bomo nato obdelali skupno na seji ter pri tem izločili termine in morebitne druge izraze, ki jih ne bomo upoštevali v slovarju. S tem smo zaključili delo s programom, ki je bil narejen v prvi fazi.

Obdelava iztočnic

V tej fazi zapustimo konkretni zapis termina, vezan na vir, in preidemo na njegovo obdelavo, torej redakcijo, zato bomo odslej termine imenovali iztočnica. Redakcija poteka ločeno po posameznih slovarjih, zato je mešanje prvin med njimi onemogočeno. Obdelava se začne v oknu iztočnice, ki je pravzaprav zbirno okno vseh dosedanjih zapisov posameznega termina. V njem se združijo vsi spremljajoči podatki, ki smo jih vnesli v prvi fazi dela, in ki jih bomo potrebovali pri nadaljnji obdelavi, terminovo sobesedilo in njegove izrazne sestavine pa se izpustijo. Zbirno okno skupaj s podokni vsebuje polja, potrebna za vpisovanje vseh sestavin slovarja, se pravi: za iztočnico, eksponent pri homonimni iztočnici, naglašeno iztočniško obliko, odzadnjo obliko, zapis iztočnice za alfabeteranje, predpanski del, frekvenč-

ni kvalifikator za vrednotenje različic, pisno dvojnico iztočnice, nadalje polja za vpis besedne vrste in značilnega števila, končniškega obrazila in izgovora. Ker bodo nekatere iztočnice prikazane kot podiztočnice, je v oknu predviden tudi tak zapis, ob katerem je polje za vpis nadiztočnice. Predviden je tudi zapis terminov, ki bodo v slovarju prikazani kot kazalke.

Prvo podokno iztočnice vsebuje polja za vpis zaporedne številke pomena, v naslednja polja pa vpisujemo kvalifikator (mogoče jih bo vpisati tudi več), kvalifikatorsko pojasnilo, razlago in morebitne zglede, za katere je predvideno polje za njihovo razlago ter posebej za zapis vira v okrajšani obliki. Naslednje podokno, ki se navezuje na pomen prejšnjega podokna, je namenjeno navajanju razmernih izrazov skupaj z ustreznimi oznakami, sledi še podokno za navajanje tujejezičnih ustreznikov. Posamezna iztočnica ima eno samo okno, število trojih podoken (za razlago, razmerne izraze in ustreznike) pa je odvisno od števila pomenov večpomenske iztočnice.

Okno iztočnice. Vsaka iztočnica je v gradivni zbirki označena s številko, pod katero se nato družijo vsi podatki, ki jih pripišemo k posameznemu terminu oz. iztočnici. Zato je pomembno, da iztočnico pravilno zapišemo, saj dobi vsak napačni zapis iztočnice novo številko, s tem pa bi se izgubila povezava s pravilno obliko. Program omogoča tudi to, saj lahko s popravkom napačnega zapisa podatke priključimo pravi obliki, napačno pa izbrišemo iz gradivne zbirke.

V oknu je iztočnici namenjeno več polj. Najprej je polje, v katerem je iztočnica zapisana brez vseh oznak, kar omogoča povezavo za nazaj k terminom, izpisanim iz posameznih virov. Sledi polje za vpis onaglašene iztočnice. Za ta namen ima program vgrajen nabor potrebnih znakov. Sledi polje za avtomatični zapis odzadnje iztočnice in polje za zapis, namenjen alfabetiranju. To polje je potrebno zato, ker bodo iztočnice tudi večbesedne (računalniško alfabetiranje praviloma šteje razmike kot znak, zaradi česar iztočnice ne bi bile alfabetirane po absolutni abecedi) in bodo imele različne oblike (velika začetnica: Mason-Pfiserjev opičji virus; samo velike črke: DNK; velike in male: pH; kombinacijo (ne-)latiničnih znakov, praviloma zapisanih z vezajem pred jedrom: D-gen, M antigen(!), H-Y antigen in antigen H-Y, β-žarki; v kombinaciji s števki: interlevkin 3, vitamin B₁). V botaničnem slovarju bodo iztočnice za mednarodna imena rastlinskih taksonov, ki nimajo poslovenjene oblike, zapisane ležeče (*Basidiomycetes*). V polju za alfabetiranje bodo navedeni zglede zapisani takole: masonpfiserjevopičjivirus, dnk, ph, dgen, mantigen, hantigen in antigenhy, bžarki, interlevkin(3), vitaminb(1) in basidiomycetes.

Sledijo polja za vpis slovničnih podatkov: za oznako besedne vrste: m, ž, s, prid., dov./nedov., prisl., izjemoma tudi za druge besedne vrste. Samostalniki z značilnim številom bodo označeni z mn. oz. ed. Pridevniške iztočnice, pri katerih gre za sprevrženo vrstnost, bi lahko označili kot prid., vr. spr., pri glagolih bi lahko razlikovalno navajali, ali gre za prehodni ali neprehodni glagol. V polje za vpis značilne neizhodiščne oblike zapišemo končni/-e del/-e, v katerih se ta razlikuje od izhodiščne oblike iztočnice, pri čemer nadomestimo ujemajoče se sestavine s črtico oz. črticama (zaprti plod s suhim osemenjem -ega -a -- -- --; rod -a in -û). V polje za vpis izgovora vpišemo izgovor cele iztočnice ali njenega dela. Na dnu okna iztočnice je dodano polje za vpis poljubnih opomb, ki se pri (delovnem) iztisu lahko izpišejo ali tudi ne.

Podokno pomena. To je načrtovano tako, da skupaj s podoknomoma za raz-

merno izrazje in za ustrezniške omogoča pregledno in celovito obdelavo tudi večpomenskih iztočnic. Polja si sledijo v enakem zaporedju, kot bodo izpisana v slovarskem članku: polju za vpis zaporedne številke pomena sledi polje z naborom po abecedi urejenih okrajšav področnih kvalifikatorjev, ki jih bomo uporabljali v posameznem slovarju (v botaničnem: agr., alg., anat., bakt., biofiz., biogeogr., biokem., biol., biotehn., bot., brio., cit., ekofizio., ekol., embr., enc., ent., farm. itd.). Enako velja za kvalifikatorska pojasnila, katerih število bo praviloma omejeno. Že izpisan nabor onemogoča, da bi se pri vpisovanju zmotili in, ker jih ne bo zelo veliko, se s potrjevanjem izbrane oblike delo nekoliko pospeši. Naslednje polje je namenjeno razlagi. Pri neprednostnih sopomenkah bo razlago nadomestila prednostna sopomenka. Če se bomo odločili za zglede, s katerimi bomo dodatno podprli razlago, bomo v posebno polje zapisali tudi te. Zgledi bodo obvezna sestavina v pravnozgodovinskem slovarju pri iztočnicah, ki jih podpira tudi zgodovinsko gradivo, zato je dodano še polje, v katerega bo mogoče zapisati podatek o praviloma najstarejšem viru v okrajšani obliki.

Podokno za razmerne izraze. V samostojno podokno bo mogoče vpisati v stroki uveljavljene sopomenke, (terminologizirane) protipomenke, hierarhizirane pomenke, kot so nadpomenka, vzporedne pomenke, raznopomenke, (delne) podpomenke. Vsi ti izrazi bodo navedeni samo pri prednostni iztočnici, medtem ko jih pri neprednostnih ne bomo navajali. Sopomenke bomo lahko členili na enakovredne (oznaka pred njo S:), podrejene (Sp:), neustrezne podrejene (Spn:), žargonske (Spž:), zastarele delne sopomenke (Sz:). Ker te znotraj računalniškega programa niso vezane, je mogoče sopomenke tudi drugače ovrednotiti in razčleniti, ter jih ustrezno temu označiti. Sistematično naj bi navajali tudi protipomenke (oznaka P:), seveda le tiste, ki izražajo v sistemu stroke uresničeno protipomenskost. Namesto oznake prim., ki jo navadno najdemo v slovarjih, tudi terminoloških, je ustrežnejše, da te prvine natančneje poimenujemo, npr. kot nadpomenke (Np:), vzporedne pomenke (Vp:), podpomenke (Pp:) in raznopomenke (Rp:).

V polja tega podokna bomo vpisovali tudi krajšave, čeprav niso pravi razmerni izrazi. Možnosti sta dve: da vse oblike označimo s **K:** (za krajšavo), ali pa jih razčlenimo na kratice (**Kr:**), simbole (**Si:**) in okrajšave (**Ok:**). Ker so v strokovni rabi krajšave pogoste, bi jih morali v terminološkem slovarju sistematično upoštevati.

Podokno za ustrezniške. Tujejezični ustrezniški so koristno dopolnilo k podatkom, zbranim v terminološkem slovarju, zato smo se odločili, da jih bomo kolikor mogoče sistematično navajali. Ker so drugojezična sestavina, jih bomo navajali na koncu slovarskega članka oz. pomenskega sklopa, za vsak jezik v lastnih vrsticah. Uvajala jih bo oznaka po prvi črki jezika, npr. **a.:** za angleščino, **f.:** za francoščino, **l.:** za latinščino in latinizirano obliko itd. Ustrezniške bomo opremili z mednarodno oznako za besedno vrsto, značilno število, npr. za samostalnik v angleščini: n, n pl./sg., v francoščini: m, f, za latinščino, nemščino m, f, n. Oznaka a naj bi v vseh jezikih opozarjala na pridevnik, v na glagol, adv. na prislov ipd. Ustrezniške bomo poiskali praviloma po pisnih virih, zato bomo za posameznim ustreznikom v oklepaju navedli šifro uporabljenega vira.

Oblikovanje slovarskega besedila. Zredigirane iztočnice bomo označili z oznako dokončano; pri tem se bo prvotno siva obarvanost ozadja spremenila v zele-

no, s čimer jih bo mogoče na hitro razlikovati, in jih izločiti iz skupine nedokončanih. Ko bodo vse iztočnice obdelane in dokončane, in ko bo opravljen usklajevalni pregled po vseh slovarskih sestavinah – program omogoča iskanje po vseh teh kriterijih – bomo razvrstili iztočnice po abecedi. Abecediranje na stopnji redakcije ni koristno, ker bomo iztočnice obdelovali po tematskem načelu. Ko bomo določili polja za iztis, njihovo zaporedje in definirali grafično podobo besedila, vnesenega v posamezno polje, bo slovarsko delo končano. Z ustrezno dodelavo terminografskega uporabniškega programa bo mogoče pripraviti tudi elektronsko različico slovarja.

Člani Sekcije za terminološke slovarje Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU bi se želeli avtorju programa Tomažu Seliškarju zahvaliti, ker je to zahtevno nalogo opravil v izredno kratkem času, in nam izročil program, v katerem so mnogotere sestavine zajete na pregleden in funkcionalen način, tako da bo lahko naše delo potekalo v vseh fazah sistematično in racionalno.

Viri in literatura

- Bibliotekarski terminološki slovar*, 1996: Poskusni snopič. Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani in Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Ljubljana, 84 str.
- HUMAR, Marjeta, s strokovnjaki za papirništvo, 1996: *Papirniški terminološki slovar* (na podlagi gradiva inž. S. Bonača). Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Ljubljana, 353 str.
- LEBEN-PIVK, Terezija, in terminologi, 1995: *Gumarski slovar: Trijezični razlagalni slovar gumarskega izrazja*. Sava Kranj, Razvojno-tehnični inštitut, Kranj, 273 str.
- Meteorološki terminološki slovar*, 1990: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU in Društvo meteorologov Slovenije, Ljubljana, 127 str.
- Mikrobiološki slovar*, 1994. Ur.: S. Banič in sodel. 1. izdaja. Slovensko mikrobiološko društvo, Ljubljana, 248 str.
- Pravni terminološki slovar*, do 1991 – gradivo, 1999. Sestavila Pravna sekcija za terminološke slovarje, ZRC SAZU, Ljubljana, 560 str.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika*, 1970, 1975, 1979, 1985, 1991, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, DZS, Ljubljana.
- GANTAR, Polona, 1997: Kritični pretres poskusnega snopiča Bibliotekarskega terminološkega slovarja, *Jezikoslovni zapiski*, Zbornik Inštituta za slovenski jezik F. Ramovša, ZRC SAZU, Ljubljana, št. 3, str. 207–219.
- GJURIN, Velemir, 1983: Ob glasbilih in izvajalcih, SRL XXXI, št. 4, str. 303–310.
- Handbook of Terminology Management*, 1997: Basic Aspects of Terminology Management. Compiled by S. E. Wright, G. Budin. J. Benjamins Publishing Company. Amsterdam/Philadelphia, 370 p.
- LYONS, John, 1995: *Linguistic Semantics*. An Introduction. Cambridge University Press, 376 p.

- MIHALJEVIĆ, Milica, Ljiljana ŠARIĆ, 1994: Terminološka antonimija. *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik*, XX, Zagreb, str. 213–243.
- VIDOVIČ MUHA, Ada, 1997: Razmerja med leksemi in homonimija. J. Bálint: *Slovar slovenskih homonimov*. Na podlagi gesel Slovarja slovenskega knjižnega jezika, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete v Ljubljani, Ljubljana, str. 7–16.
- ZGUSTA, Ladislav, 1991: *Priručnik leksikografije*. Prev.: D. Šipka. I. izd., Svjetlost, Sarajevo, 335 str.

On Terminological Dictionaries and Computer Support – Compilation of the Dictionary of Botany Terms

Summary

Terminological dictionary. *The primary role of a terminological dictionary (of botany) is to give a comprehensive account on concepts of a given subject-field. It should give a representative selection from scientific, expert and popular texts within a certain period. For that reason the main entries (lexemes included in the technical language) should be chosen on the onomasiological principle. Besides that, the hierarchy within a subject-field (superordinate, subordinate and co-ordinate terms) and the position of terms in thematic fields should be accounted for. Botany terms should be covered systematically, also with regard to sub-fields (algology, cytology, paleobotany) and related fields (ecology, pedology). A general rule for terminological dictionaries is that all notions should be given equal treatment regardless of their position in the system, i.e. without nesting of sub-entries. For each main entry (i.e. technical term) information on grammatical features should be given, followed by the explanatory part; its position should also be shown with regard to related expressions, such as homonyms (preferred, equal, jargon), subject-field antonyms and, on the interlinguistic level, foreign-language equivalents. The presentation of a given term may also be supplemented by superordinate, subordinate or co-ordinate terms, as well as by abbreviations, symbols, formulas or non-linguistic features such as sketches or diagrams, etc. All related expressions (with the exception of foreign-language equivalents – they may be alphabetically listed in the appendix) should also be presented as main entries; the lesser used homonyms should only be given indirect explanation directing the user to the preferred term. For multi-word terms cross-reference(s) should be given under content-word(s) without explanation.*

Computer support. *At the request of the Terminological section a computer program, which is now being tested, was written to support the terminographic work. The software is based on Microsoft Windows operating system and enables documentation of the sources chosen, compilation of terminological database, printing of contextualized terms or terms in various tables, editing of main entries, and compilation of dictionary entries and the final preparation for printing of the whole dictionary. The components of the program are interrelated and have transparent structure so as to enable systematic and rational work in all phases.*

Jezikovnokulturna vloga slovarja imen slovenskih podjetij

Alenka Gložančev

IZVLEČEK: Članek uvodoma poudari vlogo slovarja imen podjetij pri jezikovnokulturnem usmerjanju, nato poda teoretično zasnovo slovarja imen podjetij in na koncu na nekaj konkretnih primerih enobesednih imen slovenskih podjetij predstavi njeno realizacijo.

ABSTRACT: The introductory part of the article stresses the role of the dictionary of company names in the function of linguistic and cultural guidelines. The second part brings theoretical outlines and the final part shows the realization for some single-word Slovenian company names.

1 Uvod¹

Vsak slovar sodobnega jezika, četudi povsem tradicionalno naravnani in zasnovani s konceptom zavestnega odmika od dnevno-političnega in trenutno aktualističnega, modnega izrazja, vedno bolj ali manj zrcali tudi družbenostna vprašanja svojega časa. Predstavitev sociokulturnega vedenja je v slovarju do določene mere torej vedno prisotna. Ta neizogibna povezanost je posledica preprostega dejstva, da slovar predstavlja jezik, le-ta pa je vedno odraz človeka – posameznika, skozi medčloveško komunikacijsko interakcijo pa tudi odraz družbe.

Lastna imena, v celoti katerih imajo imena podjetij še posebno mesto, družbeno in jezikovnokulturno stvarnost odslikavajo na povsem svojstven način.

Poslovnoimenska tematika z imeni podjetij je, kljub temu da se v celotnem jezikovnem korpusu giblje bolj na obrobju, eno od pomembnih jezikovnih področij. Zato zlasti ob sproščeni trženjski usmeritvi in s tem ob naraščanju števila zasebnih podjetij (v Sloveniji zlasti po letu 1991) ter posledično oblikovanju imen zanje že samo dejstvo, da evropska leksikografija več kot stoletje pozna slovarje lastnih imen,² sicer drugih tipov, dovoljuje oz. narekuje doslej manj znano, novo leksikografsko potezo, to je slovar imen podjetij. V sklopu lastnoimenskih slovarjev bi bil tak slovar posebej zanimiv, saj imena podjetij kot specifično propagandnooglaš-

¹ Članek je del magistrske naloge z naslovom *Enobesedna imena slovenskih podjetij*, Ljubljana, 1988 (Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani).

² Prim. *Wörterbücher* 2.

valsko naravnano lastnoimensko področje na povsem svoj način zrcalijo narodovo materialno in duhovno kulturo in so s tem zanimiv psiho- in sociolingvistični pojav.

1.1 Zlasti v novejšem času, ko v Sloveniji narašča število večjih ali manjših zasebnih podjetij in se obenem utrjujeta tako marketinškooglaševalska miselnost kot tudi jezikovnokulturno uzaveščenje, lastniki oz. oblikovalci imen večkrat izrazijo željo po strokovnem svetovanju glede izbire imena svojega podjetja. Kaže se torej **potreba po jezikovnokulturnih priročnikih s konkretno tematiko imen slovenskih podjetij**; tudi zato se mi je zdelo primerno pomisliti na izdelavo le-teh.³

1.2 Imena podjetij so lahko predstavljena v različnih (neslovarskih in slovarskih) virih. Od neslovarskih virov sta najbolj znana poslovni imenik in leksikon; seveda ti vrsti del prinašata zanj tipična načina predstavitve: poslovni imenik je le seznam imen podjetij, leksikon pa daje širšo, celovitejšo informacijo o imenu, zlasti pa o samem podjetju. – Imena podjetij so lahko predstavljena tudi v *različnih tipih slovarjev*: npr. splošni slovar knjižnega jezika (seveda pod pogojem, da v svoj koncept sploh sprejme lastna imena) vključi po določenem ožjem kriteriju le nekaj imen podjetij; pravopisni slovar sprejme zlasti tista imena podjetij, kjer se pojavlja pravopisna ali pravorečna problematika; **slovar imen podjetij** pa naj bi v kar največji mogoči meri skozi jezikoslovni pogled predstavil jezikovne procese v vsej njihovi pestrosti.

2 Namen slovarja imen podjetij

2.1 Osnovni namen slovarja imen podjetij je po moji zasnovi **vzgojno jezikovnokulturni**. Ker gre za prvi tak slovar, vsaj v Sloveniji, naj bi bil za začetek skromen: zajel naj bi okrog 500 enobesednih imen slovenskih podjetij, kar je dovolj velik vzorec za prikaz tipologije imen slovenskih podjetij in tudi dovolj velik za ponazoritev različnih tipov in vprašanj v tej veji imenoslovja. Gre torej za nekakšen tendenciozni vidik, konkretnije za jezikovnokulturno usmerjanje v smislu spodbude h gojitvi in razvijanju domačega jezika tudi pri imenih podjetij. Vsak jezik je polnofunkcionalen le in bo živel samo, če ga razvijamo v vseh funkcijskih zvrsteh: to za jezike maloštevilnih narodov, kakršen je slovenski, velja še toliko bolj.

2.2 Slovar imen podjetij ima tudi **leksikalnorazvojni namen**: pokaže naj, v kolikšni meri in na kakšne načine imena podjetij generirajo občno besedje. Pričakovano izimensko besedje so predvsem naslednji tipi: svojilni pridevnik (pogosto), poimenovanje za delavca (*Pionir* > *pionirjevec*, *Tam* > *tamovec*), poimenovanje za izdelke (po konverziji: *Tomos* > *tomos* (motor); z izpeljavo: *Elan* > *elanke* (smučí)). Ker pa vsa imena podjetij ne razvijejo vseh pričakovanih tipov izimenske leksike, je obseg leksikalno razvojnega vidika pomemben kriterij za uvrstitev določenega imena v slovar. (Pri tem gre za besedotvorni in tudi pravopisni vidik izimenskega besedja.)

2.3 Tretji namen slovarja imen podjetij je **prikaz stanja na tem specifičnem lastnoimenskem področju**. Ker zaradi množice imen podjetij slovar, četudi se omeji le na enobesedna imena, ne more zajeti vseh, gre pravzaprav za prikaz

³ Gl. A. Gložančev 1991a (v razdelku Literatura) in magistrsko delo iste avtorice z istim naslovom (Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani, 1998).

stanja v pomanjšanem merilu. Menim, da bi bil prej omenjeni vzorec 500 enobesednih imen dovolj velik, da bi prišla do izraza tudi tujejezičnost oz. angleškost imen slovenskih podjetij, kar je pomembna odslikava objektivnega stanja. (Tujejezična imena slovenskih podjetij je pomembno zajeti tudi z jezikovnokulturnega vidika, saj so le-ta predmet ostrih kritik že najmanj 20 let, odkar je slovenščina postala državni jezik (leta 1991), pa še posebej izrazito.

Definiranje ciljev slovarja posledično vpliva tudi na merila za izbor imen podjetij za slovar imen podjetij. – Ker po zakonu o registraciji podjetij v državi ne moreta obstajati dve podjetji z istim imenom, gre pravzaprav za njihovo unikatnost. Zato frekvenca, ki je pri splošnih slovarjih eden najpogostejših meril za uvrstitev besede v slovar, tu ne pride v poštev. Treba je poiskati druga merila, ki žal statistično niso tako objektivna, so pa vendarle dovolj trdna, da slovar s svojim izbranim vzorcem postane reprezentativen za celotno množico enobesednih imen podjetij.

3 Merila za izbor imen podjetij za slovar imen podjetij

3.1 Najpomembnejše merilo za izbor imen (najpomembnejše, ker se najbolj navezuje na v enoti 2.1 omenjeni osnovni namen slovarja imen podjetij) je reprezentativnost v tipologiji načinov pri oblikovanju imen podjetij. Predpogoj za uresničljivost tega merila je raziskava motivacije (vzroka za poimenovanje) imena posameznega podjetja. Za slovar imen podjetij, kot ga predstavljam v svoji zasnovi,⁴ sem ta predpogoj v precejšnji meri že opravila.⁵

Tipologija enobesednih imen slovenskih podjetij je takale:

Prekategorizirana imena podjetij so pomensko nastala z dvema

– pomenotvornima načinoma:

1. metonimija (*Tovarna pohištva Stol < stol; Prehrambena industrija Eta < Eta* (oseb. ime));

2. metafora (*Tovarna oblačil Labod < labod*);

– izrazno pa so prekategorizirana imena podjetij nastala bodisi:

1. upošteva je stilnoplavno zvrstnost (oz. izrazno pestrost) slovenskega besedja: npr. nevtrarno (*Stol*), ekspresivno (*Košek*), pogovorno (*Štrenca*), terminološko (*Integral*), prevzeto, vendar že podomačeno (*Elan*);

2. prvi prevzem iz tujega jezika: iz angleščine (*Seaway*), francoščine (*Voyage*), pogosto iz latinščine (*Certus*), celo iz esperanta (*Meblo*).

Izvirno tvorjena imena podjetij so kot nove besede, tvorjene namenoma za ime določenega podjetja, nastala s pomočjo raznih besedotvornih načinov. Tvorjena so bodisi:

1. po klasičnih slovenskih tvorbenih načinih, znanih iz občnega besedja (6 vrst):

– izvirne izpeljanke (*Jutranjka*),

– izvirne sestavljenke (*Intertransport*),

⁴ Tudi v zasnovi slovarja sem se omejila le na enobesedna imena slovenskih podjetij.

⁵ Gl. opombo 3.

- izvirne zloženske (*Litostroj, Sanolabor, Mikrohit, Svilanit*),
- izvirni sklopi (*Dajdam*),
- izvirna konverzija (*Dekorativna*),
- izvirne kratice (*Peko, Toper, Pekatete*);
- 2. po posebnih, neobčnobesednih tvorbenih načinih (3 vrste):
- izloženske osamosvojenke (*Elektro, Aero*),
- zloženske z enim krajšanim delom (*Donit, Elkroj*),
- krajšanke (*Barvil*).

3.2 Drugo merilo za izbor imen podjetij za slovar imen podjetij je **generativni (tvorni) vpliv na občno besedje**. Nekatera imena podjetij so z izimensko leksiko ustvarila pravo mini besedno družino; npr. z izpeljavo obliko za delavca podjetja (*Tam > tamovec* »delavec«), z izpeljavo ali kar s konverzijo obliko za izdelek (*Elan > elanke* »smuči«, *Tomos > pripeljati se s tomosom* »motorjem«). Lahko torej rečemo, da imena podjetij tvorijo novo občno besedje, saj se te kategorije po slovenskem pravopisu pišejo z malo začetnico.

3.3 Tretje merilo za izbor imen podjetij za ta tip slovarja je **časovna ali/in vplivajska prisotnost kakega podjetja v slovenskem prostoru**, torej starost ali poznanost. (S poznanostjo se vsaj v določeni meri zajamejo tudi novejša, zasebna podjetja.)

4 Potek izbirnega postopka po določenih merilih – način in izvajalci

Potek izbirnega postopka naj bi potekal v treh fazah.

1. faza: Prvo fazo izbirnega postopka naj bi opravil avtor slovarja – jezikoslovec sam. – Za osnovo naj bi vzel širši vzorec 1000 imen podjetij in pri izbiri imen po merilu tipologije imen podjetij in po merilu izimenske leksike iz tega širšega vzorca dobil vsaj po enega konkretnega predstavnika za vsak tip imen podjetij. S tem bi bilo do določene mere zadoščeno merilu 3.1 in 3.2. – Pri tem pa se je treba zavedati, da je za izbirni postopek po merilu leksikalno razvojnega vidika potrebno kartotečno gradivo (npr. izpisi iz glasil posameznih podjetij, kartotečni izpisi za splošni slovar, kjer je zajeto besedje iz raznih virov). *Izimenska leksika mora biti torej v rabi potrjena; to ne smejo biti hipotetične, teoretične oblike*. – Gre namreč za pomembno dejstvo, da so glede generiranja občnega besedja med imeni podjetij velike razlike: ena tvorijo svojo izimensko besedno družino, druga ne. Tovrstno gradivo bo pokazalo tudi pogostnost in distribucijo določenih tipov, npr.: Pri izpeljavi oblik za delavce podjetja bi se verjetno potrdilo pričakovano, da so te oblike veliko pogostejše pri imenih podjetij moškega spola, npr. *Tam > tamovec, Pionir > pionirjevec*. Pokazale bi se torej določene specifičnosti na ravni podstave, še bolj pa verjetno pri frekventnosti priponskih obrazil, npr. razmerje med priponskim obrazilom *-ovec* (*Tam > tamovec*) in priponskim obrazilom *-čan* (*Litostroj > litostrojčan, Seaway > seawayčan*). – Ko avtor – jezikoslovec tako iz širšega vzorca tisoč imen podjetij dobi vsaj po enega predstavnika za vsak tip imena in predvidene izimenske leksike, je prva faza izbirnega postopka končana.

2. faza: V tej fazi avtor pritegne informatorje: ti naj bi določili imena za

slovar po merilu časovne prisotnosti oz. poznanosti v slovenskem prostoru. Struktura informatorske mreže za Slovenijo bi bila npr. taka: po pet informatorjev iz raznih predelov: Ljubljana z okolico (= osrednje področje), Maribor (= Štajerska), Novo mesto (= Dolenjska), Nova Gorica (= Primorska), Kranj (= Gorenjska). Karakteristike informatorjev: srednja generacija (40–50 let), izobrazba – visokošolska, humanistične ali celo poslovne smeri. Ti informatorji naj bi iz skupine 1000 imen izbrali 400 imen.

3. faza: V tej fazi avtor slovarja 400 imen podjetij, ki so jih izbrali informatorji v drugi fazi, razporedi v tipološke vrste (tako je upoštevano osnovno merilo za izbor imen podjetij – gl. točko 3.1). Če se avtorju kateri tip proti pričakovanju zdi preveč ali premalo zaseden, sam doda oz. izbere zamenjavo. Ker je osnovni namen slovarja imen podjetij vzgojno jezikovnokulturni, namenoma izbira dobra imena podjetij, da bodo reprezentativna, za vzorec. (Gre torej za dodatni didaktični vidik, kjer si avtor kot strokovni poznavalec določenega področja vzame vsaj delno pravico ocenjevanja.)

Tako naj bi dobili 500 imen podjetij kot korpus za slovar.

5 Leksikografska obravnava

Pri slovarju imen podjetij gre (po tu predstavljeni zasnovi) za nekakšno *slovarsko-leksikonsko simbiozo*: prevladujoči so slovarski parametri, ki pa jih je brez leksikonskih podatkov težko izpeljati. Glavna vloga leksikonskih podatkov torej ni vsebinska zanimivost, pač pa uresničljivost mejnih slovarskih parametrov.

Vsebinska in tehnična leksikografska ureditev slovarja imen podjetij

Slovarski sestavek ima tri dele: 1. Glava: geslo (= ime podjetja) z obveznimi slovarskimi prvinami. 2. Zaglavje: kombinirani slovarski in leksikonski podatki. 3. Izimenska podgesla.

Podrobnejši opis slovarskega sestavka

(Na leksikonske elemente, ki jih je že zaradi slovarske opredelitve potrebno ločevati od slovaropisnih, bo v zasnovi opozarjala oznaka #.)

Razvrstitev imen podjetij je abecedna.

1. Glava slovarskega sestavka:

Geslo – *ime podjetja* (krepki tisk, podčrtano).

Zapis *naglasa* na geselski obliki, razen če bo v [] sledil cel zapis izgovora; v tem primeru je naglas kot inherentna sestavina izgovora tudi v []. (Npr. *Alpetour* ... [álpetúr].)

Zapis *oblikoslovnih značilnosti: sklanjatvene končnice*: obvezno za roditeljski, če gre za spremembo pa tudi za roditeljski (npr. *Labod* -a, vendar: *Pionir* -ja, s -em, *Voyage* -gea, z -geem). – *Besednovrstna oznaka* pri imenu podjetja seveda ni potrebna, saj so vsa imena po definiciji samostalniki, zato je ni. – *Spolska oznaka* (m, ž, s) je pri vseh imenih podjetij.

Zapis *izgovora* v []:

– pri *domaćih imenih*: le, če gre za posebnost v izgovoru, npr. *l*-ja ali *v*-ja kot dvoustničnega *lj* in *e*-ja kot polglasnika;

– pri *tujejezičnih imenih*: vedno izgovor cele besede (razen če se zapis slučajno ujema s slovenskim sistemom en fonem – ena črka) (npr. *Seaway* ... [sívêj], *Mercator* ... [merkátor]).

2. Zaglavje (uvaja ga znak ♦ (pokončni romb)):

V tem razdelku se med tipične slovarske parametre v kar precejšnji meri vpletajo leksikonske prvine (v tem pregledu bodo označene z znakom #).

- # Med pokončnicami navedeno celotno, širše in enobesedno ime podjetja in kraj kot sedež podjetja (npr. |Podjetje za turizem Voyage (Ljubljana)]. Ta navedba omogoči uporabniku vpogled v povezanost med enobesednim imenom in npr. dejavnostjo; da mu torej osnovno motivacijsko usmeritev.

- Z vnaprej določenimi okrajšavami je pri prekategORIZIRANIH imenih zapisano, po kakšnem pomenotvornem postopku je ime podjetja nastalo; npr.: meton. (= metonimija), metaf. (= metafora); oznaki za pomenotvorni proces sledi podpičje, nato pa je zapisana okrajšava za prekategORIZACIJO: prekat. – Pri izvorno tvorjenih imenih pa je za oznako za pomenotvorni proces pri predmetni sestavini podstave podpičje, nato pa oznaka za besedotvorni način, npr.: meton.; izv. (na) izpeljanka ali meton.; kratica (vse v navadnem tisku). – Če bi šlo za povsem izmišljeno ime, bi bila oznaka fantazij. (sko).

- Sledi *znak* < (nastalo iz).

- Pri prekategORIZIRANIH imenih podjetij je za znakom < občnobesedni ali izhodiščni lastnoimenski ustreznik (npr.: *Labod* ... < *labod* ali *Eta* ... < *Eta* ali *Zlatorog* ... < *Zlatorog*). – Če je šlo pri tujejezičnem imenu za prvi prevzem iz tujega jezika (torej če slovensko občno besedje določene tujejezične besede še ni prevzele), je takoj za znakom <, torej pred izhodiščno besedo, zapisana *okrajšava za izvorni jezik* (npr. angl. (eščina), franc. (oščina), lat. (inščina), esp. (eranto)); za izhodiščno besedo pa je nadpisana številka 1. Npr. *Voyage* ... < franc. *voyage*¹ ali *Meblo* ... < esp. *meblo*¹.

- Pri izvorno tvorjenih imenih podjetij so za znakom < zapisane konkretne besedotvorne prvine; npr. *Metalka* ... < *metal* + *-ka* → *metalka**. (Nadpisana zvezdica* pomeni, da v občnem besedju te besede s tem pomenom (»podjetje z metalnimi izdelki«) ni.) Ali: *Peko* ... < *Peter Kozina*.

- Pri kraticah so takoj za kratično večbesedno podstavo v okroglem oklepaju zapisani *leksikonski podatki*, npr. # *prvi lastnik*, # *letnica ustanovitve in poimenovanja podjetja*.

- # Če se letnica ustanovitve podjetja in letnica poimenovanja z obravnavanim imenom ne ujemata, zapisana letnica velja za poimenovanje podjetja; zaznamak, da je imelo podjetje prej drugo ime, pa *predstavlja k letnici nadpisana puščica v levo*; npr. *Aero* ... < *aero* (1946)[←].

- # Znak X uvaja druge motivacijske razloge, nastale po ljudski etimologiji, npr. *Alko* ... meton.; kratica < *Adolf Lorant et Ko.* (lastnik) X: okrajšava za *alko* (hol); *Delamaris* ... meton.; kratica < *De Langlade, Ampelea, Arrigoni* (imena treh prej samostojnih tovarn) X: »iz morja«.

- # Število ponovljenih znakov <: *uvaja število motivacij, danih uradno že ob registraciji imena podjetja*; npr. *Certus* ... <<: metaf. < lat. *certus*; meton.; kratica < *Celovito* ... rekreacijo, turizem ... usluge ... smučanje.

• Za ime podjetja izhodiščni občnobesedni (ali druge vrste lastnoimenski) ustreznik je obvezno še posebej obravnavan kot t. i. izhodiščno podgeslo v polkrepkem tisku. To podgeslo ima označen naglas, roditeljsko končnico in tudi besedno-vrstno oznako, saj se le-ta včasih razlikuje od imena podjetja, ki je že po definiciji samostalnik, npr. *Certus* -a (= samostalnik) < lat. *certus* ...; *certus* -a -um (= pridevnik) lat. 'točen, zanesljiv'. Pomembno pa je, da ima to t. i. izhodiščno podgeslo vedno naveden razlagalni sinonim ali še bolje razlago, ki mora biti taka, da je v njej glavna motivacijska prvina za ime podjetja poudarjena, razvidna.

3. Izimenska podgesla (uvaja jih znak • (polni krožec)):

Ta podgesla so v polkrepkem tisku; navedena so v naslednjem zaporedju:

- svojilni pridevnik, npr. *Tamov* (pri *Tam*),
- oblika za delavca, vedno označena z žarg.(onsko), npr. *pionirjevec* (pri *Pionir*),
- oblika za izdelek, označena z žarg. (onsko) ali pog. (ovorno), npr.: *pripeljati se s tomosom* »motor« (pri *Tomos*); *najraje smuča z elankami* »smučiči« (pri *Elan*).

Izimenska podgesla imajo označen naglas, navedene osnovne oblikoslovne značilnosti, po potrebi stilnoplastni kvalifikator in nato nevtralni sinonim oz. sinonimno zvezo.

6 Primeri konkretnih slovarskih sestavkov za slovar enobesednih imen slovenskih podjetij

Álko -a m

♦ |Industrija za proizvodnjo pijač Alko (Ljubljana)|

meton.; kratica < *Adolf Lorant & Ko.* → Alko*

X: okrajš. *alkohol*

Ádolf Lórant -a -a m, oseb. i. in priimek (*lastnik*)

Ko. -- m, okrajš. *kompanija, podjetje z več solastniki, delničarji*

• Álkov -a -o: ~e pijače

álkovec -vca, z -cem m, žarg. *uslužbenec Alka*

Alpetour -a [álpetúr] m

♦ |Turistično avtobusno podjetje Alpetour (Škofja Loka)| meton.; izv. zloženka < *Alpe* + *tour*¹ → Alpetour*

Álpe Álp ž mn. *gorovje v srednji Evropi*

*tour*¹ -- [túr] (franc.) m; angl. *krog; pot, potovanje*

• Alpetourov -a -o: ~i avtobusi

alpetourovce -vca, z -em m, žarg. *uslužbenec Alpetoura*

Cêrtus -a m

♦ |Turistično avtobusno podjetje Certus (Maribor)| <<:

meton.; prekat. < *certus*¹; meton.; kratica < *Celovito* bomo skrbeli za rekreacijo, turizem, kvalitetno opravljali usluge in pospeševali vrhunsko smučanje

*cêrtus*¹ certa certum prid.; lat. *točen, zanesljiv*

- **Cêrtusov** -a -o: ~ zimski turistični program
cêrtusovec -vca, s -em m, žarg. *uslužbenec Certusa*

Elán -a m

- ◆ |Tovarna športne opreme Elan (Begunje)|
metaf.; prekat. < *elan*

elán -a m *polet, vnema*

- **Elánov** -a -o: ~ razvojni oddelek
elánovec -vca, z -em m, žarg. *uslužbenec Elana*
elánka -e ž, nav. mn., žarg. *smučka, izdelana v tovarni Elan*

Éta -e ž

- ◆ |Živilskopredelovalna industrija Eta (Kamnik)|
meton.; prekat. < *Éta*

Éta -e ž, oseb. i.; otroš. *Meta (hčerka prvih lastnikov S. in M. Žargi)*

- **Étin** -a -o: ~a marmelada

Kolínska -e ž

- ◆ |Živilskopredelovalna industrija Kolinska (Ljubljana)|

meton.; konverzija + izpeljava < Kolinska tovarna hranil: konverzija > Kolinska; izpeljava < *Kolín* + -ski -ska -sko

Kolín -a m, zem. i. *mesto na Češkem, od koder je bila ustanoviteljska delniška družba*

- /

Labód -a m

- ◆ |Modna konfekcija Labod (Novo mesto)|

metaf.; prekat. < *labod*

labód -a m *vodna ptica z dolgim, gibčnim vratom, navadno bela, z značilnim mirnim, elegantnim videzom*

- **Labódov** -a -o: ~ oblikovalski oddelek
labódovec -vca, z -em m, žarg. *uslužbenec Laboda*

LTH -ja, z -em [eltehá tudi lətəhə] m

- ◆ |Tovarna gospodinjskih aparatov LTH (Škofja Loka)|

meton.; kratica < Loške tovarne hladilnikov

lóški -a -o prid., pokr. *škoffeloški* (< Škofja Loka)

- **LTH-jev** -a -o [eltehájev-]: ~i gospodinjski aparati
eltehájevec -vca, z -em m, žarg. *uslužbenec LTH-ja*

Méblo -a m

- ◆ |Tovarna pohištvene opreme Meblo (Nova Gorica)|

meton.; prekat. < *Meblo*¹

méblo¹ -- m; esp. *pohištvo*

- **Méblor** -a -o: ~ razvojni oddelek
méblovec -vca, z -em m, žarg. *uslužbenec Mebla*

Metálka -e ž

- ◆ |Trgovsko podjetje Metalka (Ljubljana)|
meton.; izv. izpeljanka < *metal* + *-ka* → *metalka**
- metál** -a m, redko *kovina*
- **Metálkin** -a -o: ~e trgovine

Métka -e ž

- ◆ |Tekstilna tovarna Metka (Celje)|
meton.; kratica < *mehanična tkalnica*
- X**: *oseb. žensko ime* (ljud. etim.)
- meháničen** -čna -o prid. *ki deluje ob uporabi stroja*
- tkálnica** -e ž *delavnica, obrat za tkanje*
- **Métkin** -a -o: ~i izdelki

Pekatéte -tét ž mn.

- ◆ |Prehrambeno podjetje Pekatete (Ljubljana)|
meton., kratica < *Prva kranjska tovarna testenin* → *PKTT*
[*pé-ká-té-té* → *pekatéte*] (Anton Žnidaršič, 1924)
- kranjski** -a -o prid.; zgod. *nanašajoč se na deželo Kranjsko*
- **Pekatétin** -a o: ~i rezanci
- pekatétovec** -vca, s -em m, žarg. *uslužbenec Pekatet*
- pekatéte** -tét ž mn., žarg. *testenine tovarne Pekatete*: najraje je pekatete

Seaway -ja, s -em [sívêj] m

- ◆ |Podjetje za pomorstvo Seaway (Ljubljana)|
meton.; prekat. < *seaway*¹
- seaway**¹ -- [sívěj] angl. *morska pot*
- **Seawayjev** -a -o [sívêjev]: ~e jadrnice
- seawayjčan** -a [sívêjčan] m, žarg. *uslužbenec Seawayja*

Šešir -ja, s -em m

- ◆ |Tovarna klobukov Šešir (Škofja Loka)|
meton.; prekat. < *šešir*¹
- šêšir** -íra m; srb. *klobuk*
- **Šeširjev** -a -o: ~a dolgoletna tradicija

Zlatoróg -a m

- ◆ |Podjetje (Industrija kemičnih in kozmetičnih sredstev) Zlatorog (Maribor)|
metaf.; prekat. < *Zlatorog*
- Zlatoróg** -a m, etn., po ljudskem verovanju *bel kozorog z zlatimi rogovi, ki živi visoko v gorah, v Triglavskem pogorju, in naj bi bil nedosegljiv*
- **Zlatorógov** -a -o: ~a zgodovina

Sklep

Pričujoča zasnova slovarja enobesednih imen slovenskih podjetij kaže, na kakšen način bi bila imena podjetij kot zanimiv psiho- in sociolingvistični pojav lahko predstavljena v posebnem slovarju, slovarju imen podjetij.

Slovar imen podjetij naj bi bil *namenjen tako za poljudno in tudi za strokovno rabo*: za to zadnjo praktično in teoretično raziskovalno. Splošni uporabnik bo v slovarju našel zanimive informacije, npr. o motivaciji (vzroku za izbiro določenega imena), podatke o sklanjanju, pravilni pisavi in izgovoru ipd.; *za strokovnjaka, marketinškega jezikoslovca, pa naj bi bil slovar priročnik, kjer bodo v kratki slovarski obliki podani reprezentativni jezikovni vzorci za tvorbo imen podjetij*. – Prepletata se torej vidika poljudne in strokovne uporabnosti. S tem bi slovar imen slovenskih podjetij upravičil svoj temeljni namen, to je jezikovnokulturno usmerjanje v smislu spodbude h gojitvi domačega jezika tudi v poslovnem imenotvorju.

Literatura

- BRATANIĆ, Maja (1991): *Rječnik i kultura*. Zagreb: Filozofski fakultet.
- GLOŽANČEV, Alenka (1991a): *Enobesedna imena slovenskih podjetij*. Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU.
- GLOŽANČEV, Alenka (1991b): Enobesedna imena novejših, zasebnih podjetij v delu Ljubljane. V: J. Müller, P. Weiss (ur.): *Jezikoslovni zapiski* 1. 87–99.
- Wörterbücher – Dictionaries – Dictionnaires: Ein internationales Handbuch zur Lexikographie – An International Encyclopedia of Lexicography – Encyclopédie internationale de lexicographie* 2 (1990). Berlin – New York: Walter de Gruyter.

Dictionary of Slovenian Company Names and its Linguistic and Cultural Role

Summary

The core part of the article gives an outline for a dictionary of single-word Slovenian company names. The issue is rather specific and demands symbiosis of lexicographic and encyclopedic principles: in general, pure lexicographic parameters prevail but, in order to realize some of the so-called borderline lexicographic parameters, encyclopedic data is also necessary.

Theoretical outlines are divided into four sections: The purpose of the dictionary of company names (the primary, i.e. the educational linguistic and cultural purposes, followed by the lexical developmental purpose and presentation of the current state of business-related proper nouns), Criteria for selection of company names to be included in the dictionary (a representative sample of formation types of company names, the generative influence on common nouns), Process of selection under given criteria (the way in which this is to be carried out and the persons and/or institutions to perform it), Determinants for lexicographic treatment (with a detailed description of the components included in an entry).

Further on, the given theoretical principles are applied on a limited number of actual instances (e.g. Alko, Alpetour, Certus, Eta, Kolinska, LTH, Pekatete, Zlatorog). The author discussed the dictionary of company names with regard to its general and specialist usage, and in the last part she stressed its primary role which should be cultivation of language, i.e. guidance and encouragement for the use of one's native language in formation of business-related words.